

К. М. Гусейнова

викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

ВИЗНАЧЕННЯ БАТЬКАМИ МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ ДИТИНИ ПІСЛЯ РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ

Питання здійснення батьківських прав після розірвання шлюбу є достатньо актуальним у наш час. Дуже часто постає питання, з ким із батьків залишиться дитина і в якому порядку другий з батьків братиме участь у вихованні та утриманні дитини.

Цьому питанню приділяли увагу такі вчені: Л. М. Баранова, В. І. Борисова, О. М. Калітенко, Р. О. Стефанчук, З. В. Ромовська, Є. О. Харитонов, Ю. С. Червоний та інші дослідники.

Спори батьків про місце проживання дітей регулюються сімейним законодавством, зокрема Сімейним кодексом України (далі — СК) [1], відповідними нормами Цивільного кодексу України (далі — ЦК) [2], іншими нормативно-правовими актами. Однак варто зазначити, що норми національного законодавства ґрунтуються на міжнародно-нормативних актах, ратифікованих Україною, зокрема Декларації прав дитини 1959 року [3]. Принцип 2 Декларації прав дитини затверджує право дитини на сприятливі умови життя, які дають їй змогу розвиватися фізично, розумово, морально, духовно, соціально, в умовах свободи та гідності. Принцип 6 Декларації побудований на праві кожної дитини на любов та розуміння та зазначає, що малолітня дитина, крім випадків, коли є виняткові обставини, не має розлучатися зі своєю матір'ю [3].

Так, на сьогодні, у тому числі в міжнародному праві, підтримується ідея про те, що у всіх рішеннях, що стосуються дітей, їх найкращі інтереси повинні мати першочергове значення. Чимале значення має і саме право дитини на проживання з батьками в повній сім'ї. Стаття 14 Закону України «Про охорону дитинства» передбачає: «Діти та батьки не повинні розлучатися всупереч їх волі, за винятком випадків, коли таке розлучення необхідне в інтересах дитини і цього вимагає рішення суду, що набрало законної сили» [4].

Питання визначення місця проживання дітей після розлучення батьків регламентується главою 13 СК України. Відповідно до статті 160 СК:

1. Місце проживання дитини, яка не досягла десяти років, визначається за згодою батьків.

2. Місце проживання дитини, яка досягла десяти років, визначається за спільною згодою батьків та самої дитини.

3. Якщо батьки проживають окремо, місце проживання дитини, яка досягла чотирнадцяти років, визначається нею самою [1].

Отже чинний Сімейний кодекс, на відміну від Кодексу про шлюб та сім'ю Української РСР 1970 р. [5], при вирішенні

спорів про визначення місця проживання дітей включає в себе вікову градацію.

Раніше Кодекс про шлюб та сім'ю вказував: «Якщо дитина досягла десяти років, суд повинен з'ясувати у неї, при кому з батьків вона бажає залишитися. Висловлене дитиною бажання не є обов'язковим для суду, якщо суд визнає, що залишення дитини при тому з батьків, на якого вона вказує, не відповідає її інтересам» [5, ст. 69].

При вивченні цього питання необхідно звернутися до Цивільного кодексу України, де чітко вказане поняття «місця проживання». Так, зокрема, стаття 29: «Місцем проживання фізичної особи є житло, в якому вона проживає постійно або тимчасово» [2].

Як Сімейний кодекс, так і Цивільний кодекс України визначають, що місцем проживання фізичної особи, тобто дитини, яка не досягла десяти років, є місце проживання її батьків (усиновлювачів) або одного з них, з ким вона проживає [1, ст. 160; 2, ч. 4 ст. 29].

Питання про місце проживання дитини віком від десяти до чотирнадцяти років вирішується батьками та самою дитиною. Тобто в процесі переговорів про її долю вона є рівноправним членом переговорного процесу.

Фізична особа, яка досягла чотирнадцяти років, вільно обирає собі місце проживання, за винятком обмежень, які встановлюються законом [2, ч. 2 ст. 29].

Одним із видів добровільного визначення місця проживання дітей між колишнім подружжям є договір про місце проживання дітей, стягнення аліментів, який укладається подружжям під час розірвання шлюбу [1, ст. 109].

Однак, якщо мати і батько, які проживають окремо, не дійшли згоди щодо того, з ким із них буде проживати малолітня дитина, спір між ними може вирішуватися органом опіки та піклування або судом [1, ч. 1 ст. 161]. Ця ж норма закріплена і в Законі України «Про охорону дитинства», у статті 15 визначено: «У разі, коли батьки не можуть дійти згоди щодо участі одного з батьків, який проживає окремо, у вихованні дитини, порядок такої участі визначається органами опіки та піклуван-

ня за участю батьків виходячи з інтересів дитини. Рішення органів опіки та піклування з цих питань можуть бути оскаржені до суду у порядку, встановленому законом» [4].

Суд має враховувати, хто з батьків виявляє більшу увагу до дітей і турботу про них, їх вік і прихильність до кожного з батьків, особисті якості батьків, можливість створення належних умов для виховання, маючи на увазі, що перевага в матеріально-побутовому стані одного з батьків сама по собі не є вирішальною умовою для передання йому дітей.

Так, у судовій практиці суд повинен з'ясувати прихильність самої дитини до одного з батьків шляхом проведення психологічної експертизи. Однак у своїй науковій статті Л. В. Красицька зазначає, що в Україні досить рідко батьки звертаються за допомогою до психологів на досудовому етапі розгляду спорів, хоча це могло б значно зменшити кількість позовів до суду у справах про визнання місця проживання дитини [6, с. 122–123]. На нашу думку, залучення спеціалістів у сфері психології до вирішення проблемних питань життєдіяльності сім'ї сприятиме повному та об'єктивному розгляду справи з деталізацією її обставин.

У свою чергу, ч. 2 ст. 161 СК України чітко визначено, що орган опіки та піклування або суд не можуть передати дитину для проживання з тим із батьків, хто не має самостійного доходу, зловживає спиртними напоями, наркотичними засобами або своєю аморальною поведінкою може зашкодити розвитку дитини [1]. На жаль, ситуації порушення цих прав дитини трапляються досить часто у сучасному суспільстві, тому суди у своїй діяльності повинні враховувати норми і міжнародного, і національного законодавства.

Література

1. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 року № 2947-III // Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21. Стаття 135.
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356.
3. Декларація прав дитини: резолюція ООН від 20.11.1959 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.rada.kiev.ua>. Назва з екрану.

4. Про охорону дитинства [Електронний ресурс]: Закон України від 26.04.2001 р. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>. Назва з екрану.
5. Кодекс про шлюб та сім'ю України [Електронний ресурс]: кодекс України від 20.06.1969 р. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/> Назва з екрану.
6. Красицька Л. В. Про здійснення та захист батьківських прав у випадку, коли один з батьків проживає окремо від дитини / Л. В. Красицька // Актуальні проблеми науки і практики цивільного, житлового та сімейного права. 2013. № 10. С. 120–124.